

Ομιλείτε κρητικά: Η Κρητική διάλεκτος και το κρητικό γλωσσάρι

Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Ιστορία, Αρχαιολογία, Παλαιογραφία, Στρατιωτικά & Εθνικά θέματα

Κατά τον ύστερο μεσαίωνα η διάλεκτος του νησιού εξελίχθηκε σε λόγια γλώσσα,

Κατά τον ύστερο μεσαίωνα η διάλεκτος του νησιού εξελίχθηκε σε λόγια γλώσσα, και εκφράστηκε μέσα από την ποίηση του Κορνάρου του Χορτάτση και άλλων, το κρητικό θέατρο και τα λαϊκά τετράστιχα -μαντινάδες- των οποίων η θεματολογία μπορεί να είναι από σκωπτική έως φιλοσοφική.

Κατά τον ύστερο μεσαίωνα η διάλεκτος του νησιού εξελίχθηκε σε λόγια γλώσσα,

Σήμερα η κρητική διάλεκτος δεν κινδυνεύει με εξαφάνιση, όπως συχνά συμβαίνει σε μειονοτικές διαλέκτους που δεν διδάσκονται, καθώς κυρίως στο νότο, αποτελεί την μόνη προφορική γλώσσα και συνεχίζει και να εξελίσσεται. Η κρητική διάλεκτος ομιλείται εκτός από την Κρήτη, στο χωριό Χαμιντιέ της Συρίας και στα παράλια της Μικράς Ασίας όπου εγκαταστάθηκαν μουσουλμάνοι Κρητικοί το 1923.

Στην κρητική διαλέκτο οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών μπορούν να μπαίνουν πριν και μετά το ρήμα σχεδόν σε οποιαδήποτε περίπτωση, σε αντίθεση με την νέα ελληνική και την καθαρεύουσα, παραδείγματα: κατέχω το, ξανοίγω σε, μανίζω ντως, γρικώ ντου, ετα το χτύπα, επαιε τα θέσε.

Ο αόριστος των ρημάτων καταλήγει με τον δωριζμό -ξα αντί του -σα της νέας ελληνικής και της καθαρεύουσας, για παράδειγμα: εξίγωξα, εστέγνωξα, εστέργιωξα.

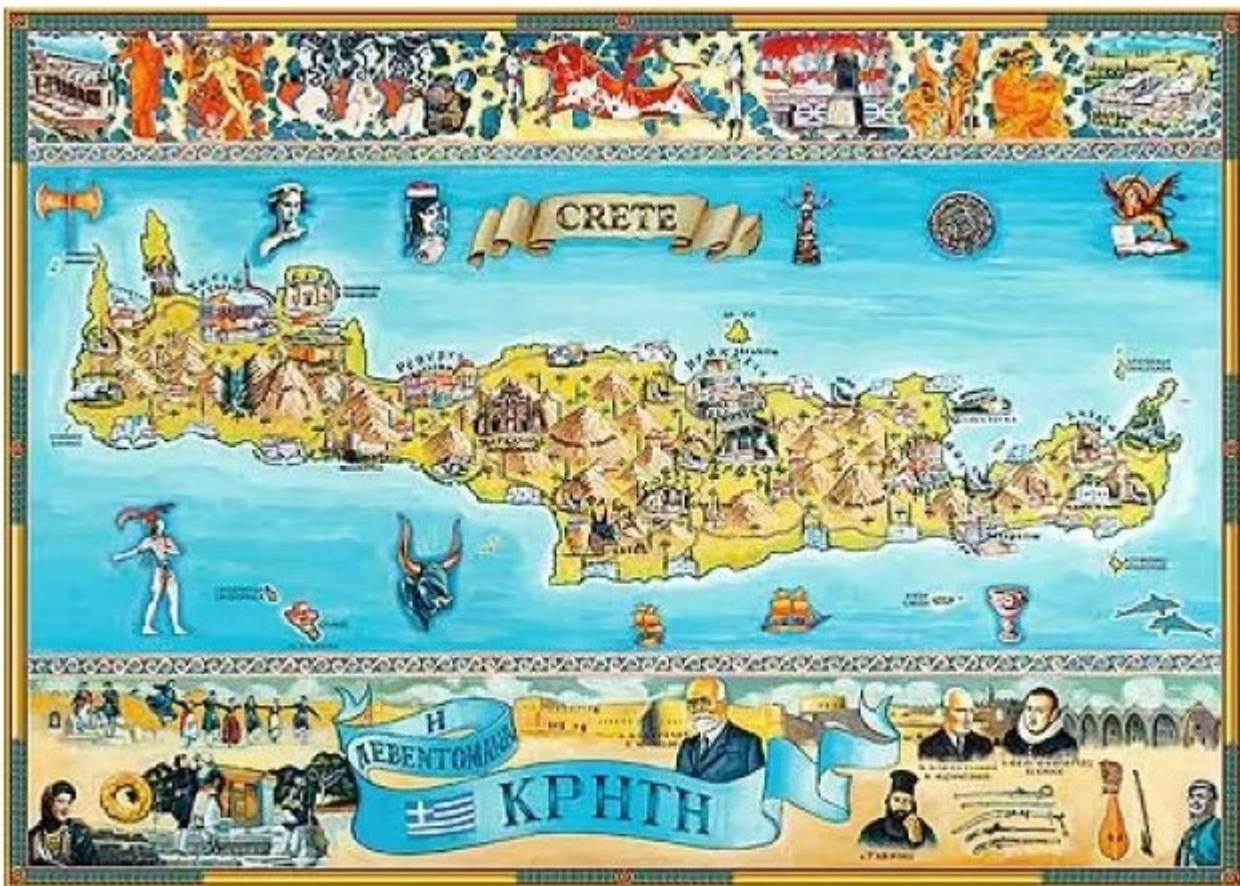
Η κρητική διάλεκτος όντας φυσικά διαμορφωμένη, δεν επιτρέπει χασμωδίες, για παράδειγμα: τρώγω αντί του τρώω, κλαίγω αντί του κλαίω κτλ.

Πολλοί τύποι της γενικής πτώσης της δωρικής εγκαταλείφθηκαν στην κρητική διάλεκτο κατά το μεσαίωνα, ενώ άλλοι τύποι της ελληνιστικής περιόδου αναβίωσαν στις μέρες μας μέσα από το ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα στην καθαρεύουσα και στα νέα ελληνικά.

Για παράδειγμα στην κρητική διάλεκτο θα λέγαμε περιφραστικά "η γεύση από το

αίμα” και ποτέ “η γεύση του αίματος” Η χρήση τέτοιων τύπων που έχουν αναβιώσει τεχνητά σε συνδυασμό με την κρητική διάλεκτο έχει αντιαισθητικό αποτέλεσμα.

Σε αντίθεση με την νέα ελληνική, στα κρητικά παίρνουν τελικό «νι» άρθρα αντωνυμίες και επιρρήματα μόνο όταν η λέξη που ακολουθεί αρχίζει από φωνήεν, ανεξάρτητα από το γένος και το είδους της. Για παράδειγμα Πληθυντικός: των ανθρώπω, όλω τω χωργιώ, τω μπολλώ λογιώ. Όταν ακολουθεί αρσενικό: το δάσκαλο, τον αδερφό. Άκλιτα: δε θέλω, δεν αλλάζω, μη μιλείς, μη γρικάς, μην έργας. Το επίρρημα-σύνδεσμος σαν: σα κουτέντα, σαν οψάργας,

Κρητικές λέξεις από Α

αγγέλαμος,ο	= αγρια ταγή(βρώμη)
άζουδος	=άτυχος,δυστυχισμένος,κακότυχος
αθιβολή,η	=κουβέντα,συζήτηση
αθιούν	=ανθίζουν,αθιώ=ανθίζω
αθός	=ανθός
ακλούθιε	=ακολουθίσε
ακλουθώ	=ακολουθώ
αλάργο	=μακριά

αλέτι,το	=άδικο
αλλαξ' οπίσω	=γύρισε πίσω
αλωνάρης	=ο Μήνας Ιούλιος.ο Μήνας που ανωνεύγουν=αλωνίζουν
αμάλαγο	=δίχως πονηριά,αγνό
αμάλαγος	=άθικτος,ανέπαφος,αγνός
αματέ,η	=ματιά,αμαθιά,η=βλέμα,νεύμα,ματιά
άμε	=πήγαινε
αμέτε	=πηγαίνετε
αναβουλώ	=βουλιάζω
αναδώσει	=βραχεί,πάρει υγρασία
αναδίδω	=υγραίνομαι
ανάλεμα	=παραποίηση του ανάθεμα που μπαίνει να ακυρώση τη κατάρα
αναντρανίσει	=αναθρέψει
αναντρανίζω	=ανορθώνομαι,ανυψώνομαι,ανασηκώνομαι
αναπνιά	=ανάσα ,αναπνοή
αναστορούμαι	=επαναφέρω στη μνήμη μου,θυμούμαι
ανάφτει	=ανάβει
ανάφτω	=ανάβω
αναχουρχουδεύω	=ανακατεύω,ανακινώ
ανέ	=εάν,αν,αν τυχόν,εφόσον,περίπου
ανεζητώ	=ψάχνω,αναζητώ,νοσταλγώ
ανημένω	=αναμένω,περιμένω
αντάρες	=μπόρες
αντάρρα	=ομίχλη,μπόρα
αντέτι ,το	=έθιμο,συνήθεια,ιδιοτροπία
αντιδείρω	=περνώ απέναντι
αντιντέρνω	=περνώ απέναντι
αξειδιάλυτος	=αυτός που δέν έχει εξηγηθεί η φανερωθεί
αόρια	=όρη
απογιαγέρνει	=επιστρέφει
αποδέλοιποι	=υπόλοιποι,λοιποί,απομένοντες
απόι,το	=το αγιάζι,η δροσούλα τής αυγής
αποκαμαρώνει	=θαυμάζει,καμαρώνει
αποκλαμένα	=όσα είχα αποκλάψει,τελειώνω το κλάμα
απολιχνίσαμε	=τελειώσαμε το λίχνισμα
αποσκιάζω	=κάθομαι στην σκιά,προστατεύω,καλύπτω
αποσπéρας	=αποβραδís,απο το βράδυ,το περασμένο βράδυ
αποστειρώξω	=στραγγίξω,αποστειρώνω,στερεύω,στειρώνω,ξεραίνομαι
αποστροφές	=αναμνήσεις

αποτσακίζει	=αλλάζει κατεύθυνση
αποφανίζομαι	=επιδεικνύομαι,προβάλομαι,παρουσιάζομαι με ευπρέπεια
αργαδινή,η	=βραδυά
αρμί,το	=άκρη,κορφή,κορυφογραμμή.ψηλό σημείο,ύψωμα
αροδαμός,ο	=το νέο φύλλωμα τών δέντρων τήν Ανοιξη,νέο κλωνάρι
ασημοκουκλωμένος	=σκεπασμένος με ασήμι
ασκιανάδα	=ίσκιος,ασκιανός
άσπρουγας	=ασπρόχωμα
ασφεντηλιά	=ο ασφόδελος,μικρό άγριο φυτό
ατζοπηδός	=χοροπηδός,εκτινάσεις τα πόδια,αναπηδός
άφτω	=ανάβω
άχτι,το	=απωθημένο,εκδίκηση,ανταπόδοση κακού
αβαρεσά	τεμπελιά, οκνηρία
αβατζέρνω	πλεονάζω, περισσεύω
αβιζέρνω	εφιστώ τη προσοχή καποιου, ειδοποιώ
αβοθρακός ή αφορδακός	Βάτραχος
αγαπητερά	με αγάπη, με στοργή, συμπαθητικά
αγαπητερός	αυτός που με την συμπεριφορά του γίνεται αγαπητός
αγαστεροπιάνω	αναπτύσσομαι ομαλά
αγγελοσκιάζομαι	σκιάζομαι από τον άγγελό μου, βλέπω προμηνήματα του
θανάτου μου	
άγγουρος	νεαρός, νέος
αγγουροφαίνεται	μου κακοφαίνεται
αγγριγιεύω	γίνομαι άγριος, αγριεύω, ερεθίζω κάποιον, τον εξάπτω
αγιάερτος	αγύριστος, δεν έχει γυρίσει ακόμα
αγίδα	συμπαράσταση, ενίσχυση
αγκαλιδέ	ότι χωράει μια αγκαλιά
αγκανάδος	αγανακτισμένος, οργισμένος, άκεφος
αγκανάρηση	αγανάκτηση, εξόργιση
αγκανίζω	γκαρίζω, φωνάζω δυνατά
αγκίνιαστος	άθικτος, αχρησιμοποίητος
αγοΐζω	παρεκτρέπομαι, οργιάζω
αγριμοπόδαρος	αυτός μου έχει πόδια γρήγορα και δυνατά όπως το αγρίμι
αγρουλιά	η άγρια ελιά που δεν έχει εμβολιασθεί
αδέλοιπος	αποδέλοιπος, υπόλοιπος
αδιαρίζομαι	σπεύδω , επείγομαι
αδιάρμιστος	ακατάστατος , αταχτοποιήτος
αδιαφόρετος	ο μάταιος , ο ανωφελής
αδικοθανατίζω	βρίσκω κακό και άδικο θάνατο

αδυναμίζω	χάνω τις δυνάμεις μου, εξαντλούμαι σωματικά
αερινίζει	αρχίζει να πνέει δροσερός αέρας
άζουδος	άτυχος, κακότυχος
αθάλη	θερμή στάχτη
αθιβολή	κουβέντα, συζήτηση
αθρακοβόλη	στάχτη με αναμμένα κάρβουνα
αίγα	η γίδα
αϊπλίκι	ελλάτωμα , κουσούρι
ακάνιαστο	αμέστωτο πουλί που δε μπορεί να πετάξει ακόμα καλά
ακούω	μτφ. μυρίζω
αλάργο	μακρυνά (από κάτι - κάποιον)
αλαργοξορίζω	στέλνω πολύ μακρυνά, στην ξενιτιά
αλαργοξορισμένο	ξορισμένο μακριά, ξενιτεμένο μακριά
αμάλαγος	παρθενικός, αμόλευτος, απάτητος
αμάχη	το μίσος, η έχθρα
αμοναχός	μοναχός, μόνος
αναμαζώνομαι	ησυχάζω, ηρεμώ, γυρίζω στα παλιά
ανάπλαγο	ακαλλιέργητος αγρός, η πλαγιά
ανάρια	ισχνά, πάνω-πάνω
άνε	αν, εαν
ανεκουλουρίδα	στριφογύρισμα, σβουριξιά
ανεργιάζω	καταλαβαίνω, το παίρνω χαμπάρι
απανοβαρτάς	ρουφιάνος, ανέντιμος
απηλογούμαι	απαντώ, αποκρίνομαι
απής	αφού, αφότου
απόκειας	έπειτα, μετά
απόκειας	και μετά
απού	που, όπου
αράσω	ορμώ από αγάπη
αρμηνεύω	λέω, στέλνω μήνυμα
αρωδαμοί	τρυφεροί βλαστοί
ασάλευτος	ακίνητος , ακούνητος
ασπάλαθος	αγκαθωτό φυτό που υπάρχει στην Κρήτη
αφεδιά σου	εσύ
άφτω	ανάβω, φλογίζομαι

Κρητικές λέξεις από Β

βαίζα, τα	=καμώματα
βγάνει με	=με βγάζει ,με οδηγεί

βεγγέρα,η	=κουβέντα,αποσπερίδα,η παρέα στίς αυλές
βεγγερίζει	=κουβεντιάζει τα απόβραδα στίς γειτονιές
βεγγερίζω	=αποσπερίζω
βιόλα,η	=λουλούδι,όμορφη κοπελιά(μεταφορικά)
βλαστοσύρω	=βγάζω βλαστούς
βλαστοσύρνω	=σέρνω,πετάω βλαστούς
βλαστοσέρνω	=πετάω βλαστούς
βολά,η	=φορά
βουλήσει	=καταστραφεί,βουλιάξει
βουλώ	=βουλιάζω
βούργια,βουργιάλι	=μικρός σάκος,σακίδιο που μεταφέρετε στήνπλάτη
βρουχούνται	=ακούγονται υπόκοφα
βρουχούμαι	=βρουχούμαι,μουγκρίζω
βυζαστάρι	=μωρό,μικρό,το βυζανιάρικο το απογαλακτισμένο αρνάκι
βαβαλίζω	περιποιούμαι, φροντίζω
βαβούλι	εξουσιάζω κάποιον απόλυτα πχ. (έχω κάποιον στο βαβούλι μου)
βαγίζω	φροντίζω ιδιαίτερα κάποιον
βάγκα	χαντάκι, μεγάλο αυλάκι
βάλια	τα βάσανα
βαλίδικος	εύφορος , γόνιμος , καρποφόρος
βαρδαλές	μέρος αδιαπέραστο, φράγμα αδιάβατο
βαρέ	βαριά (σαν επίρρημα) π.χ. το πήρε πολλά βαρέ
βαρεμένη	η έγκυος
βαρθακός ή αβορθακός	βάτραχος
βαρμένος	υποθετημένος, ταχτοποιημένος
βαρμός	το μπάσιμο, η είσοδος
βαροκαμπανίζω	είμαι βαρύς στο ζύγισμα
βαροκάρδιστη	κακή ψυχική διάθεση, στεναχώρια
βαρώ	πληγώνω, χτυπάω
βαστώ	προέρχομαι, κατάγομαι
βασιναμάτης	αυτός που έχει στη μούρη του μαύρα στίγματα σαν τα
βάτσινα (βατόμουρα)	
βγαίνω	ανεβαίνω (εβγήκα στο δώμα), μου αξίζει (του βγαίνει να τονε δείρουνε), μου ανήκει , μου αναλογεί (μια γυναίκα μου βγαίνει και μένα)
βγανιά	συκοφαντία, προσβολή
βγαρτίζω	προχωρώ στην εργασία μου
βγοράδα	ορατότητα, θέα
βγορίζει	υπάρχει ορατότητα
βεζινές	η ζυγαριά

βένα	η ίνα
βεντέμα	μεγάλη παραγωγή (συνήθως για ελιές)
βερβεριζώ	μιλώ συνέχεια, φλυαρώ, ψελλίζω
βέργα	κατσούνα, μπαστούνι
βερεσετζής	αυτός που αγοράζει με πίστωση
βίγλα	σκοπιά, παρατηρητήριο
βιγλάτορας	αυτός που επιτηρεί, που κοιτάζει εποπτικά από ψηλά
βιλλάνος	άξεστος, απολίτιστος, χωριάτης
βιόλα	χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει κόκκινα λουλούδια
(παπαρούνα – γαρύφαλλο)	
βλαντούσα	η κατσαρίδα
βλεπές	ο αγροφύλακας
βλόγα	η τελετή του γάμου
βοργίζει	το κτυπάει ο βοριάς
βορισματέ	το χτύπημα, το τραύμα, η πληγή
βούβα	κοίλωμα, λάκος
βουλώ	βουλιάζω, βυθίζομαι
βούπα	η γόπα (το ψάρι)
βούργια	μικρό βουργιάλι
βουργιάλι	υφαντή τσάντα (ταγάρι) που έβαζαν το φαγητό της ημέρας οι
βοσκοί και οι αγρότες	
βραστάρι	θερμό αφέψημα
βρούχος	θόρυβος, το μουγκρητό
βρυσάλι	μικρή βρύση
βωλοσέρνω	κουβαλώ κάτι σέρνοντάς το

Κρητικές λέξεις απο Γ

γαμπάς	=χοντρό ρούχο,επανωφόρι βοσκού με κουκούλα
γαρουφαλάτη σφαίρα	=σφαίρα περιστρόφου που στην άκρη έχει κοψίματα
γιαίνει	=θεραπεύει
γιαίνω	=θεραπεύομαι,γίνομαι καλά
γδέχομαι	=περιμένω να συμβεί
γεραντίζω	=ευδοκιμώ.γεννώ,δημιουργώ
γ-η	=ή
για ονομήσ σου	=για σένα
γιαγιέρνω	=επιστρέφω,γυρίζω,φέρνω πίσω
γιάειντα	=γιατί,για πιο λόγο
γιάντα	=γιατί
γλεντίζει	=να γλεντά,να διασκεδάζει

γνοιάζομαι	=έχω έννοια, νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι, φροντίζω
γνώθω	=ξυπνώ
γραίνομαι	=βρέχομαι, υγραίνομαι
γραίνω	=βρέχω
γροικά	=ακούει
γροικώ	=ακούω, νοιώθω, αισθάνομαι, καταλαβαίνω
γροικάται	=ακούγετε
γρυλώνω	=γυρλώνω τά μάτια μου, απορώ
γρόσι, το	=χρήμα, νόμισμα επι τουρκοκρατίας
γυρογιάλι	=γιαλός, ακρογιάλι
γειαίνω ή γιάνω	βρίσκω την υγεία μου
γεμίδι	το γέμισμα
γιαγιέρνω	επιστρέφω, γυρίζω πίσω
γιδάρης	βοσκός σε γίδες, γιδοβοσκός
γλεντοκόπισμα	το έντονο (δυνατό - άγριο) γλέντι
γράδες	οι γριές
γρε	η γριά
γρόθος	η γροθιά, μτφ. (βρισιά) αυτός που είναι για γροθιές, ο βλάκας
γροικώ	νιώθω, δίνω προσοχή, ακούω
γυρογιάλι	η ακρογιαλιά
γυρού γυρού	κυκλική συναγωγή

Κρητικές λέξεις απο Δ

δηγούμαι	=διηγούμαι
δηγούνται	=διηγούνται, αφηγούνται
διακονάται	=ζητιανεύει
διακονούμαι	=ζητιανεύω
διαρμίζομαι	=τακτοποιώ, καθαρίζω, συγυρίζω
διαρμιστώ	=διαχειριστώ, τακτοποιήσω
δίκαια μεσάνυχτα	=πραγματικά μεσάνυχτα
δίπλα(παίρνω)	=σειρά(παίρνω)
διπλοσφαλίζω	=διπλοκλειδώνω
δρασκελίζω	=υπερπηδώ
δρασκελισε	=υπερπήδησε
δώ μου	=δώσε μου
δώσω(κάτω)	=πέσω, θα πάρω δρόμο
δείλι	το δειλινό
διαρμίζομαι	καθαρίζω, τακτοποιώ
διάφορο	η διαφορά, η καλλιτέρευση

δικώ	αρκώ, εξασκώ
δίφορος	αυτός που καρπίζει δύο φορές το χρόνο
δρασκελίζω	περπατάω με μεγάλο βήμα

Κρητικές λέξεις απο Ε

εβγιά,η	=βελτίωση καιρού
εδά	=τώρα,πλέον
εγδέχουμου	=καρτερούσα,περίμενα
εθρούλισε	=σκόρπισε,θρουλώ,θρρυματίστηκε,κομματιάστηκε
είντα	=τί
εκατάλησα	=ξόδεψα,σπατάλησα
εκειά	=εκεί
εμιλιά	=ομιλία,μιλιά,λαλιά,φωνή
εμίσεψες	=έφυγες
εμπόλιασε	=εμβολίασε,έδεσε,εκέντρισε
εντάκαρα	=ξεκίνησα,αρχίνησα
εξάνοιξα	=κοίταξα,ξανοίγω,βλέπω,παρατηρώ
εξελάκκιζα	= έσκαβα λάκους γύρω απο κορμούς δέντρων
εργώ	=κρυώνω
έστεσα	=κράτησα,σταμάτησα
εσύβασα	=συμβίβασα
ετσά	=ετσι
εβάρηκα	χτύπησα , πληγώθηκα , τραυματίστηκα
εβγαρσιά	έξοδος
έβγορο	μέρος με ορατότητα
εβοσκήθηκα	χόρτασα
έγκος	όγκος
εγόη μου	αλοίμονό μου
εδέ	για δεξ
εδεπά	κάπου εδώ
εθαραπάηκα	έφαγα και ευχαριστήθηκα
είκασι	σαν να, ωσάν
είμητας	εκτός αν
εκειδέ	εκεί ακριβώς
έλε μου	προπάντως, κυρίως
ελεμές	εκλεκτός, διαλεχτός
ελιδάρος	ο ελαιοπαραγωγός
εμιλιά	μιλιά, ομιλία
έμπανα	και τι μ'αυτό

εμπάστε	μπείτε μέσα, περάστε
έντειμα	φάντασμα, βρικόλακας, δαιμονικό πλάσμα
εξιά	ανεξαρτησία, ελευθερία
εσμιγιά	η συνάντηση
ετοσεσάς	τότε ακριβώς
ετόσονα	τόσο πολύ, τόσο ακριβώς
ετουδά	σ' αυτό το μέρος
έχθρητα	η εχθρότητα, το μίσος
έχνος	το ζώο
εχταγή	έγνοια, έντονη επιθυμία

Κρητικές λέξεις απο Ζ

ζα,τα οζά	=ζώα,συνήθως τα πρόβατα
ζάλο,το	=βήμα,περπατησιά
ζάφτι	=κουμάντο,δαμάζω,ημερώνω,ελέγχω
ζευλώνω	=στραβώνω,τσακίζω,λυγίζω
ζυγώνω	=διώχνω,καταδιώκω,απομακρύνω
ζαφτιγές	ο χωροφύλακας επί Τουρκοκρατίας
ζόρες	ζόρισμα, κίνδυνος

Κρητικές λέξεις απο Θ

θα γενώ	=θα γίνω
θε να	=θα
θένε	=θέλουν
θεριό,το	=θηρίο
θεριστής,ο	=ο μήνας Ιούνιος
θέσει	=ξαπλώσει
θέτω	=ξαπλώνω,κοιμούμαι
θιός	=θεός
θύμησες	=αναμνήσεις
θύμηση	=μνήμη,ανάμνηση
θωρώ	=βλέπω
θαρμός	βασκανία, μάτιασμα
θέτω	πλαγιάζω, ξαπλώνω
θρινάκι	το κοσκίνισμα των σταχυών στο αλώνι

Κρητικές λέξεις απο Ι

ιδώ	δω - βλέπω
-----	------------

ινάτι	το πείσμα
ίντα	τί (χρησιμοποιείται για ερώτηση)
ίσαμε ή σάμε	μέχρι

Κρητικές λέξεις απο Κ

καερέτι	=υπομονή
καημαθιά	=το κάψιμο
καθα είς	=καθένας
κακολαλεί	=οδηγεί σε λάθος δρόμο,κακομεταχειρίζεται
κακολαλώ	=βασανίζω,κακομεταχειρίζομαι
κακοστραθιά	=κακός,δυσκολοδιάβατος δρόμος
καλλιμέντο,το	=πρόοδος,προκοπή,καλυτέρευση
καλντιρίμι,το	=λιθόστρωτος δρόμος
καλοσειράδα	=καλή σειρά,καλής οικογένειας
καμωμένα	=φτιαγμένα
κάνω	=φτιάχνω
κανακίζω	=καλοπιάνω,χαιδεύω,θωπεύω
κανελάδα,η	=ποτό απο κανέλα
καταλαγιάσει	=ηρεμίζει,ησυχάζει
κατάλυμα	=ερείπιο,μισογκρεμισμένο σπίτι
καταλυτή	=εξολοθρευτή
κατέχει	=γνωρίζει,ξέρει
κάψα	=ζέστη
καψαλίδα	=σπίθα απο φωτιά
κι ανε	=και άν
κιανούς(κιανενούς)	=κανενός
κοιμηθιά	=ο τόπος που κοιμήθηκε κάποιος
κοιτάσσει	=ξεκουράζεται,αναπαύεται
καιτάσσω	=κοιμούμαι στην φωλιά μου,ξεκουράζομαι
κονάκι,το	=σπίτι,κατοικία
κονεύει	=φιλοξενείται
κοντό	=άραγε ,μήπως ,τάχα
κοπέλι,το	=το αγόρι,το μικρό παιδί
κοπελιδάκι	=το μικρό παιδάκι
κουζουλάδα	=ανοησία,τρέλα,τόλμη
κουκοσάλι	=χαλάζι
κουλαντρίζει	=κάνει κουμάντο
κουλαντρίζω	=παλεύω,εξουσιάζω,διευθύνω
κουλέδες	=πύργοι

κουλές	=πύργος
κρεμάται	=κρέμεται,αποκρεμιέται
κρούβγει	=δυσκολεύει τήν αναπνοή
κρούβγω-ομαι	=στερώ τόν αέρα,αποπνίγω,πνίγομαι
κρυγιότη,η	=τό κρύο,τό ψύχος
καβρός	ο κάβουρας
κακοβολιά	ανώμαλος δρόμος
καματερό	καλλιεργημένος αγρός, πεδιάδα
καμνιώ	κλείνω τα μάτια
Καντής	ο δικαστής επί Τουρκοκρατίας
καταδιά	η αποκατάσταση, η τακτοποίηση
κατάσαργα	επί της σάρκας
κατέ(χ)ω	ξέρω, γνωρίζω
κάτης	ο γάτος
κατούνα	σπίτι βοσκού στο βουνό (λέγεται και κονάκι)
κατσούλα	η γάτα
καψάλι	(γίνομαι καψάλι) καίγομαι
κεράς η ζώνη	ουράνιο τόξο
κλησίδι	μικρό εκκλησάκι
κοκλιομπάντουρο	το όστρακο του σαλιγκαριού
κολάι	το κουμάντο, ο λογαριασμός
κονάκι	σπίτι βοσκού στο βουνό (λέγεται και κατούνα)
κοντό	άραγε, μήπως
κοντό κοντό	περίπου
κόπιασε	πρόσκληση στο σπίτι
κουζουλάδα	τρέλλα, χαζομάρα
κουλαντρίζω	καταφέρνω κάτι, τα βγάζω πέρα
κούμος	μικρό κτίσμα στο βουνο που χρησιμοποιεί ο βοσκός για να βάλει 1-2
ζώα	
κουρνιαζώ	ρουβάζω, χώνομαι στην αγκαλιά, ραφώνει στη
αγκαλιά,	προστατεύεται σε υπήνεμο έρος
κουφοβράζω	επιθυμώ, έχω έντονο πόθο που δεν εξωτερικεύεται
κοχλιός ή χοχλιός	σαλιγκάρι
κρημνός	ο γκρεμός
κριγιός	το κριάρι
κρυγιό	κρύο, δροσερό
κρυγιότι	το κρύο, κρύος καιρός (κάνει κρύο)

Κρητικές λέξεις απο Λ

λαλεί	=οδηγεί
λιανοχοχλιός	=μικρό σαλιγκάρι
λιγάνεις	=λιγοστέψεις
λιχνίζω	=διαχωρίζω στο αλώνι τόν καρπό απο τα άχυρα
λογούμαι	=θεωρούμαι,λογαριάζομαι,υπολογίζομαι
λοισμός	=συλλογισμός,σκέψη
λυρομπαντουρίζει	=παίζει λύρα
λύρου-λύρου	=κοντυλιές τής λύρας(ποιητική έκφραση)
λαθούρι	η φάβα
λάτρα	καθαριότητα, δουλειές του σπιτιού
λεπιδochώματα	χώμα από το οποίο φτιάχνουν τα πιθάρια και τα κεραμικά
λιγώνω	δοκιμάζω, γεύομαι
λιοπύρι	ημέρα με πολύ μεγάλη θερμοκρασία
λογάμαι	περνιέμαι, περνάω για...
λογιάζω	σκέφτομαι, βάζω στο νου μου
λούσα	πολυτελή ρούχα και κοσμήματα

Κρητικές λέξεις απο Μ

μαγαρίζω	αλλοιώνω, καταστρέφω
μαϊνάρω	ησυχάζω, κοπάζω, γαληνεύω
μαλέ	καυγάς, φιλονικία
μαρακλής	αυτός που έχει μεράκι(α) – αυτός που γλεντάει χωρίς να παρεκτρέπεται
μαργώνω	ξεπαγιάζω, κρυώνω
μερακλίκι	το μεράκι η αγάπη για αυτό που κάνω
μισεμός	η αναχώρηση
μιτάτο	κτίσμα στο οποίο γίνονται τυροκομικές εργασίες
μονοπαντώ	συγκεντρώνω σε ένα μέρος
μουζούρι	παλιά Κρητική μονάδα μέτρησης (1 μουζούρι ήταν περίπου 5
οκάδες)	
μπάντα	πλευρά, περιοχή
μπαντούρα	καπάκι όστρακου
μπαξές	περιβόλι, κήπος
μπεγεντίζω	συμπαθώ, θαυμάζω
μπελί είναι	είναι φανερό
μπεσαλίδικος	ο ντόμπρος, ο ευθύς, ο σταθερός
μπέτης ή πέτης	το στήθος
μπουνταλάς	βλάκας, χαζός

Κρητικές λέξεις απο Ν

νιηρούμαι	αποφεύγω μια πράξη
ντακάρω	ξεκινώ, αρχίζω
ντελικανής	ο νέος
ντουριάς	ο κόσμος, ο λαός
νώμος	ο ώμος

Κρητικές λέξεις απο Ξ

ξα σου	εσύ ότι πεις
ξαμώνω	σκοπεύω (σημαδεύω)
ξανοίγω	κοιτάζω, θωρώ
ξεγιαλίζω	ανοίγομαι στο πέλαγος
ξεκορφίζω	βγαίνω στην κορυφή ενός υψώματος
ξενομπασάρικος	περαστικός, ξένος
ξενομπάτης	περαστικός, ξένος
ξέτελο	η έκβαση, το αποτέλεσμα
ξόμπλια	σχέδιο στο υφαντό

ξώμαχο γερασμένο, παροπλισμένο, εκτός μάχης

Κρητικές λέξεις απο Ο

ο(υ)λιά στιγμή, μικρό κομμάτι
οζό ζώο, χρησιμοποιείται κυρίως για να ορίσει το πρόβατο
οματέ φαγητό, από εντόσθια χοιρινά, γεμιστά με ρύζι και μυρωδικά
ονόμης σου για χάρη σου
όξω έξω, εκτός
ορδιιά η τάξη, η ετοιμασία
ορδιιάζω σχεδιάζω, μελετώ
όρθα η κότα
ορνικός ήσυχος, ανενόχλητος
οψάργας εχθές το βράδυ
οψές εχθές εχθές
οψές ταχιά εχθές το πρωί

Κρητικές λέξεις απο Π

παιχνιδαμάτης αυτός που κάνει παιχνίδια με τα μάτια του
παντίδει (δεν παντίδει) δεν έρχεται, δεν είναι εύκολο
παντονιέρω ή παντονιάρω εγκαταλείπω, αφήνω
παραμερώ βάζω παράμερα, παραμερίζω
παράουρος παλαβός, τρελός
παρασθιά το τζάκι
παραστρατίζω αλλάζω δρόμο
περαματίζω όρος της υφαντικής
πλαντοξόκαιρος ξαφνική κακοκαιρία στην οποία κινδυνεύει ο άνθρωπος
ακόμα και να πνιγεί (πλαντάξει)
ποβγάνω βγάζω έξω, ξεπροβοδίζω
πογέρνει βασιλεύει, φεύγει ο ήλιο
πορευτής αυτός που περνάει περαστικός
πορίζω περνάω, βγαίνω έξω, φεύγω
πορίζω βγαίνω έξω
ποσάζω περιποιούμαι, στολίζω
πρεπιά αξιοπρέπεια, ομορφιά
πρεπίζω ταιριάζω, το φέρνω στα μέτρα μου
πριχού πριν, προτού
προβατάρης βοσκός σε πρόβατα

Κρητικές λέξεις απο Ρ

ραβδέ	χτύπημα με ραβδί , ραβδισμός , ξυλιά
ραέτι	καλό φαγητό, εξαίρετο γεύμα
ραΐσματέ	το ράγισμα, το ρήγμα , η ραγισματιά
ράκαδο	κουρελιάρικο ρούχο , κουρέλι
ραμεκλής	συγχωρεμένος (κάποιος που έχει πεθάνει)
ράνης	αυτός που συχνοκλαίει
ρανίζω	κλαίω ασταμάτητα
ραντάρα	ψεκαστήρας , συσκευή για ψέκασμα
ρασέ ή ρασιά	ύφασμα απο συμπιεσμένο μαλλί
ρασιά ή ρασέ	ύφασμα απο συμπιεσμένο μαλλί
ράσσω	σπεύδω για βοήθεια , προθυμοποιούμαι
ραφώνω	κουρνιάζω, χώνομαι
ρεγάλο	το δώρο
ρεγογιάρω	τακτοποιώ, διευθετώ
ρέγομαι	επιθυμώ πολύ
ρεζακλιά	το ροζακί σταφύλι
ρεζαλέτι	ρεζίλεμα, συμφορά
ρεματικά	οι ρευματισμοί
ρεμεδιάρω	γιατρεύω , θεραπεύω , αποκαθιστώ
ρεμέδιο	το φάρμακο
ρέμπομαι	κυριαρχώ , εκμεταλλεύομαι
ρεσπέρης	ο γεωργός , ο αγρότης
ρεστιβώνω ή ριστιβώνω	συνωθώ, συμπιέζω , στριμώνω
ρέτζακας	ο γκρεμός , χαράδρα , απότομο ρυάκι
ρετζεβούτα	εντολή , διαταγή (συνήθως δυσάρεστη)
ρεχένη	εγγύηση , ενέχειρο
ριγοσίρω	αναπτύσσομαι, ευδοκιμώ
ριζά	οι πρόποδες υψώματος
ριζακάρει	υπάρχει κίνδυνος
ριζακάρης	ο τυχερός
ριζιμιό	ριζωμένο (π.χ. ριζιμιό χαράκι – ριζωμένος βράχος)
ριζίτης	αυτός που κατοικεί στσι ρίζες του βουνού
ριζοσκέλωση	η ανάπτυξη των ριζών
ρίζωμα	ανήφορος, ανηφοριά
ριστιβώνω ή ρεστιβώνω	συνωθώ, συμπιέζω , στριμώνω
ριτζας	χάρη, παράκληση
ριτζατζής	μεσίτης, μεσολαβητής

ρόβι	όσπριο που η χρησιμοποιούταν για τροφή σε βόδια
ροδάρης	βοσκός αιγοπροβάτων
ροδέ	ροδαριά, τριανταφυλιά
ροζοναμέντο	συνομιλία, συζήτηση , κουβέντα
ροζονάρω	κουβεντιάζω, συζητώ
ροσπού	η πόρνη
ροσφαϊλίκι	ντροπή, ζημιά, δυσφήμιση
ρουβάζω	χώνομαι στην αγκαλιά
ρουβάρω ή ρουβέρνω	κλέβω, αρπάζω
ρουβάς	ο κλέφτης
ρουβαχταρέ	μικρή δόση λίγη ποσότητα
ρουβέρνω ή ρουβάρω	κλέβω, αρπάζω
ρούγα	δρόμος, σοκάκι
ρούγα	η γειτονιά
ρούκανης	ο σκελετώδης, ο αποσκελετωμένος
ρούμα	ρυάκι, κοίτη χειμάρου, μικρός χείμαρος
ρουφώνω	τρυπώνω, κρύβομαι σε τρύπα

Κρητικές λέξεις απο Σ

σάμε ή ίσαμε	μέχρι
σεβντάς	ερωτικός καϋμός
σεϊρι	η θέα
σειρώνω	σουρώνω υγρά
σκιανός	ο ίσκιος
σουρεύω	συκοφαντώ, κατηγορώ
σουχλικό	κατηγορία, συκοφαντία
σπερνό	ο εσπερινός, η παραμονή
στανικώς	κάνω κάτι χωρίς τη θέλησή μου
συζευτής	ο συνέταιρος
σύντεκνος	ο κουμπάρος που έχει βαφτίσει παιδί
συντηρώ	κοιτάζω με προσοχή
συργουλεύω	καλοπιάνω, κολακεύω
σφακολούλουδο	ο ανθός της πικροδάφνης
σφαλίζω	κλειδώνω, ασφαλίζω

Κρητικές λέξεις απο Τ

ταβλί	τάβλα, κομμάτι ξύλου
ταγί	η βρώμη
τάχατες	δήθεν (ίσως και με ειρωνική διάθεσης)

ταχινή	το πρωί
τελάρο	ο αργαλειός
τερτίπι	καμωματιά, κόλπο
τζαναμπέτης	ο καταφερτζής
τοτεσάς	τότε ακριβώς
τουτοσές	αυτός, ετούτος
τσιγκλώ	πειράζω, ενοχλώ
τσίπα	μεμβράνη που σχηματίζει το φρέσκο γάλα στην επιφάνειά του
τσουγκρί	η άκρη του βράχου, μυτερή πέτρα

Κρητικές λέξεις απο Φ

φαδέ	πίστη, εμπιστοσύνη
φαητσούλι	μικρή ποσότητα φαγητού
φαλαγγάρης	αυτός που ζεί σε φαράγγι
φαλαγγώνω	εγκλωβίζω , συσφίγγω, μαγκώνω
φάλκος	είδος γερακιού
φαμεγιεύω	είμαι δούλος , εργάζομαι ως υπηρέτης
φαμέγιος	δούλος υπηρέτης
φαμελικώς	με όλη τη φαιμέλια , ολόκληρη η οικογένεια
φαμεργιούρι	ο υπηρέτης
φανερίζει	αρχίζει να ξημερώνει
φανιστρέλα	μεγάλη πληγή , τραύμα εκτεταγμένο
φαρδαλός	πολύχρωμος , φανταχτερός
φαρμακίτης	μανιτάρι που δηλητηριάζει
φασίδι	το υφαινόμενο στον αργαλειό , το υφαντό
φεγγιά	τα μάτια
φέγγος	λάμψη, φωτισμός
φελλοκάλικο	παντόφλα, τσόκαρο
φελώ	έχω αξία , είμαι άξιος
φεργάδα	ιστιοφόρο πλοίο
φέτσα	αποξηραμένο κατακάθι υγρού (λαδιού κρασιού)
φηλίαση	κλείδωση , άρθρωση , αρμός οστών
φιακάς	πικρός, φθονερός
φιακώνω	δηλητηριάζω , πικραίνω
φιλαδόρος	πέτρινο λουρί για ακόνισμα ξυραφιών
φιλιότσα(-ος)	το βαπτιστίρι
φιοφιορίζω	στολίζω , πλουμίζω
φισαούνης	αλαζόνας , υπερόπτης , δυνάστης , σατράπης
φλέγα	φλέβα του σώματος

φλουμίζω	θηλάζω , βυζαίνω
φουντάνα	μεγάλη φλόγα
φούντι	το καπάκι του βαρελιού
φταξούσιος	ο κύριος του εαυτού του
φυρώ	φυραίνω , λιγοστεύω σε όγκο ή βάρος
φυσκιγιά	η αφθονία
φωλεύγω	κάνω φωλιά

Κρητικές λέξεις απο Χ

χάβδαλο	το τελείως ξερό σέλινο
χαβεσιλίκι	πόθος επιθυμία , πάθος
χαβρίζω	φωνάζω πολύ δυνατά
χάζι	διασκέδαση (από θέαμα ή πράξη)
χαϊλάλης	ανισσόροπος , φαντασιόπληκτος
χαιτζώνω	προβάλλω αντίσταση , αγριεύω
χάκι (το)	το μερίδιο κάποιου
χαλακατέβας	αδέξιος , ανεπιτείδιος
χαλαλίζω	χαρίζω, δωρίζω
χαλασές (ο)	τόπος με χαλάσματα
χαλέπα	περιοχή με πετρώδες και ίσιο έδαφος
χαλίσικος	γνήσιος , άδολος , ανόθευτος
χάμαι	κάτω, καταγής
χαμπέρι	η είδηση
χαντώ	νομίζω , πιστεύω
χαραέτι	μεγάλη δίψα
χαράκι	μεγάλη πέτρα, ριζωμένος βράχος
χαροκοπώ	γλεντώ διακεδάζω
χαρχαλεύω	ανακατώνω διάφορα πράγματα
χειμαδιό	περιοχή με ήπιο κλίμα που πάνε τα ζώα οι βοσκοί για να
απαοφύγουν το χειμώνα	
χουμά κουτάλι	άνω - κάτω
χούμελι	γλυκό υγρό που έβγαινει από το βράσιμο της κερήθρας
χουρχούδα	μαγκούρα , ρόπαλο
χοχλιομπάντουρο	το όστρακο του σαλιγκαριού
χοχλίας ή κοχλίας	σαλιγκάρι
χτικιάζω	αρρωσταίνω από φυματίωση
χτικιό	η φυματίωση

Κρητικές λέξεις απο Ψ

ψακωντέ	η γεύση του πικρού , η πικράδα
ψαλάσσω	τσιμπολογώ
ψαλιμουδίζω	σιγομουρμουρίζω
ψαργάδινος	χθεσινοβράδυνος
ψαρογάροι	σαρδέλες παστές
ψεγαδιάστρα	η κουτσομπόλα γυναίκα
ψέγος	ψεγάδι , ελλάτωμα , ατέλεια
ψεσινός	χθεσινός
ψήμα	ψήσιμο
ψίκι	ακολουθία , πομπή
ψιμάρνι	όψιμο αρνί
ψιμοκαίρι	παράταση του καλοκαιριού, εποχή που είναι έντονη η ανάγκη της
βροχής	
ψιμύθια	στολίδια σε κέντημα ή υφαντό
ψιχαλίδα	ψιλή βροχή , ψιχάλα
ψομματάρης	μεγάλος ψεύτης
ψυχνιάζει	αρχίζει να πέφτει κρύο

Πηγή: el.wikipedia.org, kritikamonopatia.gr, destora.com